

İZMİR ÖDEMiŞ'TE KINA GECESİ ÂDETLERİ

Cansu Dülger*

Öz

Bir toplumun kültürü, inançları ve uygulamalarının devamlığı sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılır. Kültürü şekillendiren gelenek ve görenekler, toplumu birbirine bağlılığa mecbur eden ve toplumdaki kutuplaşmayı önleyen temel değerlerimizdir. Toplumun en önemli birimi olan ailenin kurulması ise geleneksel olarak kız isteme, nişan, kına gecesi, nikâh ve düğün ritüelleri ile belirli bir düzen ve sırada birbirini takip ederek gerçekleşmektedir. Yörelere göre farklılık gösteren kına kültürü, bazı uygulamaları ile bireyselleşse de çevredeki insan yaratmalarından etkilense de özünü ve amacını koruyarak ve düğünlerin vazgeçilmez parçalarından biri olarak günümüzde de nesilden nesile aktarılarak devamlılığını sürdürmektedir. Bu çalışmada İzmir/Ödemiş yöresi kına gecelerini "eski" ve "yeni" ekseninde incelemek amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kına, gelenek, kültür, ritüel, tören.

*

THE TERM “DELİL” ON DİVRİĞİLİ VELİ DEDE’S POEM

Abstract

A society’s culture is handed down from generation to generation through the sustainability of its beliefs and applications. The customs and traditions that shaped our culture are our fundamental values that enforce the society to the dependence and they prevent the polarization within it. Starting a family, which is the most important unit of a society, traditionally follows the pattern as asking for the girl in marriage, engagement, henna night, marriage and wedding rituals in a respective way. The Henna culture changes from region to region. Despite the fact that some of its applications are individualized and influenced by the creations of human beings around the environment, it still continues to be handed down from generation to generation as one of the most essential parts of the weddings through self-preservation. In this study, the “old” and the “new” line of henna nights of İzmir/Ödemiş province is aimed to be analyzed.

Keywords : *Henna, tradition, culture, ritual, ceremony*

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada tüm Ödemiş ilçesinde araştırma yapmak mümkün olamayacağı için, kuzeyde İnönü Mahallesi, güneyde Hürriyet Mahallesi, batıda Akıncılar Mahallesi, doğuda Birgi Mahallesi olmak üzere toplamda dört mahalle incelenerek çalışma sınırlandırılmıştır. Ödemiş halk kültüründe kına adetlerinin dünü ve bugünü performans(icra) yöntemi ile incelenmiştir. Buna göre elde edilen folklor ürünleri içinde bulunduğu bağlamlabirlikte değerlendirilerek, kına âdetlerinin Ödemiş halk kültüründe değişen ve değişmeyen unsurlarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Kasım 2018 ve Ocak 2019 tarihleri arasında yapılan araştırma için genellikle Ödemiş pazarının kurulduğu cumartesi günleri tercih edilmiştir. Kaynak kişiler pazarcı, esnaf, ev hanımları, organizasyon şirketi sahipleri ve müze çalışanları bilinçli olarak seçilmiştir.

ARAŞTIRMA ALANININ TARİHİ, COĞRAFİVE SOSYOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Ödemiş, İzmir'in güneydoğusunda, Küçük Menderes Havzasında bulunan 1082,6 km kare ile İzmir'in en büyük ikinci ilçesidir. İlçenin ekonomisi genel anlamda tarım ağırlıklıdır. İlçede başlıca yetişen tarım ürünleri patates, incir, üzüm, kestane, susam, karpuzdur. Tarımın yanı sıra hayvan besiciliği de yapılmaktadır. Yörede büyük ve küçükbaş hayvancılık, kumeshayvancılığı, ipek böceği besiciliği ve kısmi olarak da arıcılık yapılmaktadır. İlçe, tarım ve hayvancılığın yanı sıra turizm açısından da önemli bir yerdir. Tarihi ve mimari yapısıyla dikkat çeken ilçe, Birgi mahallesi başta olmak üzere Gölcük, Bozdağ ve Subatan Yaylası gibi doğal güzellikleri sayesinde yerli ve yabancı birçok turiste ev sahipliği yapmaktadır.(Yavuz,1999,14)

Ödemiş deri tulum peyniri ve ilçe halkının “kompir” olarak belirttiği sarı renkli patates tüm Ege'de bilinmektedir. Ödemiş cumartesi pazarı giyim alanı, sebze-meyve alanı ve kadınların el emeği ürünlerini sattıkları alan olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Pazarda satılan her ürün İzmir merkeze oranla çok daha makul fiyatlıdır. Kadınların kendi yaptıkları tatlı maya olarak bilinen ekmekleri ve tereyağları hem Ödemiş halkı tarafından hem de dışarıdan gelen ziyaretçiler tarafından büyük ilgi görmektedir. Pazarın

yaklaşık olarak 120 yıldır aynı yerde kurulduğu bilinmektedir ve çoğunluğu Ödemiş halkı tarafından üretilen sebze, meyve, et ve süt ürünleri satılmaktadır. Üç Eylül Parkı içerisinde kurulan kadın el sanatları pazarında ise iğne oyası, mekik oyası, kanaviçe gibi işlemlerden oluşan kolye, küpe, bileklik ve çeyiz ürünleri satılmaktadır. Bozdağ Yaylası, Birgi’de Ulu Cami-Çakırağa Konağı-İmam Birgivi (Birgivi Mehmet Efendi) Birgi Evleri, Gölcük Yaylası, İlk Kurşun Köyü ve İlk Kurşun Anıtı ve ilk yapan kişi olan İsmail Töngül’ün adı ile bilinen Töngül pidesi de Ödemiş’i çekici yapan unsurlardan bazılarıdır.

GİRİŞ

Kınanın kültürümüzdeki önemi, büyük ölçüde , “adanmışlığı” ifade eden sembolik bir vasıf kazanmasından ileri gelmektedir. Bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kutsal bir güce yönelik niyette bulunmak, kutsal sayılan bir şey uğruna kendini feda etmek, ant niteliğinde söz vermek anlamında kullanılan adama ve kurban vermenin ilk şekillerine animizmde rastlanır. Ruhun öldükten sonra da var olduğu düşüncesi temelinde şekillenen animizmde ruh, insanların etrafında dolaşan, onlara müdahale eden doğaüstü bir hal alır. *“Ruhun öldükten sonra da var olduğu düşüncesi temelinde şekillenen animizmde ruh, insanların etrafında dolaşan, onlara müdahale eden doğaüstü bir hal alır. O zaman bu ruha adaklar adamak, dualar etmek, kurbanlar kesmek eylemleri başlar ki bunlar dinin temel öğelerindedir. Bu bağlamda Türkler, Tanrı’yı memnun etmek, onun rızasını kazanmak ve isteklerini O’na kabul ettirmek için kurbanlar kesip saçları saçmışlardır”* (Kalafat, 1990: 95).

Mehmet Yardımcı’nın aktardığına göre, kına yakma âdetinin İbrahim Peygamber’in oğlu İsmail’i kurban ederken bir kınalı koçun gelmesi, Allah tarafından İsmail’in yerine bu koçun kurban edilmesinin istenmesi nedeniyle adak için kurban kesimi geleneği doğmuştur. İbrahim Peygamber’in oğlu İsmail’i kurban için süsleyip sürmelemesi gibi gelen koçun da süslenmiş, boyanmış olmasından dolayı kurbanlıkların süslenmesi ve kırmızı boya sürülmesi gelenek haline gelmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda avuçlara, parmaklara, ayaklara, topuklara yakılan kına kişiye kutsallık ve adanmışlık atfetmektedir. Gelinlerin eline yakılan kınanın, onları eşlerine, evlerine adanmışlığını simgelediğine inanılır. Aynı zamanda kutsanmış ve adanmış

olan varlığa zarar verilmesi halinde kişilerin başına felaket ve uğursuzluk geleceğine inanılmaktadır.

Dede Korkut hikâyelerinde, Kambüre Bey, oğlu Bamsı Beyrek'in evlendiği gece düşmanlar tarafından tutsak edilmesi sonucu anne, baba ve gelin kızın yaşadıkları acıyı ifade eden yas manzarası bu bağlamda önemlidir:

“Beyregün babası, kaba saruk götürüp yire çaldı, tarttı, yakasını yırttı, oğul oğuldiyübenböğürdizarılık kıldı. Ağ pürçeklü anası buldur buldur ağladı gözünün yaşın dökdi, acı tırnak ağ yüzine aldı çaldı, al yanağın tarttı, kargu gibi kara saçını yoldı, ağlayubanı sıklayubanı ivine geldi. Kızı gelini kas kas gülmez oldu, kızıl kına ağ eline yakmaz oldu” (Ergin, 2009:130).”

Görüldüğü üzere kına yakımı çok eskiden beri devam eden bir gelenek olarak ve adanmışlığı, kutsallığı ifade edici inancı ile tarihimizde ve kültürümüzde önemli bir yere sahiptir. Günümüzde sadece büyüklerimizden gördüğümüz için yapıldığı düşünülen kına gecelerinin gerçekten anlamlandırılması, Türk toplumu için ne ifade ettiğinin görülmesi ve kına gecelerinin kendine özgü ritüellerle adını ve özelliğini koruyarak yaşatılması halk bilimi alanında önemli bir yer teşkil etmektedir. Zira günümüzde geleneklerimizden çok kolay vazgeçildiği, kına gecelerinin yerlerini “bekârlığa veda partisi” olarak bilinen eğlencelere bıraktığı aşikârdır.

Sosyal bir varlık olan insan gerek fizyolojik ihtiyaçlarını karşılarken gerek estetik, değer verme, kendini gerçekleştirme gibi manevî yönlerini tatmin ederken başkalarıyla ilişki içinde yaşar. Herhangi bir nedenle bir araya gelmiş bu insan toplulukları kendilerinin olarak adlandırdıkları bazı gelenekleri oluştururlar (Dundes, 1998: 143).

“Bu gelenekler yapı bakımından donuk, statik, ortaya çıktıkları andan itibaren kendini tekrarlayan kalıplar değillerdir ve ait oldukları milletin ihtiyaçlarına uygun biçimde değişen, gelişen, ortadan kalkan veya parçalanarak yeni geleneklerin doğmasını sağlayan dinamik bir yapıya sahiptirler” (Yıldırım, 1998: 82).

Kınanın sadece özel günlerde tüm bu saydıklarımızın dışında, günlük hayatta kadınların saçlarına renk verici madde olarak kullandıklarını, kaşlarını ve saçlarını da besleyici özelliği açısından vazgeçilmez bir “alışkanlık” haline geldiği bilinmektedir.

Eski çağlardan beri önemli bir süslenme unsuru ve tıbbî madde olarak kullanılan kına, diğer renk veren maddelerden farklı olarak su geçirgen özelliği ve abdeste mani olmaması sebebi ile sünnet gibi dinî nedenlerle de kullanılmaktadır (Ekici, 1997). Düğün geleneği içinde ise gerdek gecesinden önce düzenlenen, adını da bu maddeden alan törende kına yakılmaktadır (Fidan,2018:277).

Kişilerin toplumsal ve bireysel olarak kendilerini ve çevrelerini anlamlandırdığı, sosyal anlamda farklı bir kimlik kazandığı değişimlerden biri olan düğün geleneği kendi sürecini öncelikli olarak kına geceleriyle başlatmaktadır. Günümüz şartlarında gelişen teknoloji, geçmişten günümüze ulaşan alışkanlıkları kimi zaman yeniden yaratmakta kimi zaman da bu alışkanlıkların tamamen ortadan kalkmasına neden olmaktadır. Tüm bu süreçler içerisinde gelişme ve değişimlere rağmen, kına geleneği düğünritüeli içerisinde kendini koruyarak Türkiye'nin farklı şehirlerinde uygulama olarak değişiklik göstererek folklor etrafında birleşmektedir.

Kına yakma geleneği üzerine yapılan çalışmalarda öncelikle “neden kına yakılır, Türk kültür yapısında kınanın önemi nedir?” gibi sorulara farklı bakış açılarıyla cevaplar aranmıştır (Ekici, 1997-2013; Erdemir, 1987; Kalafat, 1998; Yaldızkaya, 2011).

Ödemiş'te kına gecesini genellikle çarşambayı perşembeye bağlayan gece yapılır fakat son zamanlarda çalışma şartları sebebiyle düğün ve kına geleneğinin hafta sonuna denk getirildiği görülmektedir. Oğlan evi tarafından alınan kına, kız evinde yakılır. Kınayı yakan kişi, oğlan evinden seçilir ve mutlu bir evliliği olan, düşük yapmamış, geçim sıkıntısı olmayan birisidir. Kıza kına, genellikle iki eline nadiren sadece sağ eline kına yakılır. Kına yakılırken gelinin avucuna sarı lira veya çeyrek altın konulur. Modern çağda damadın da avucunu açmadığı, kayınvalidesi tarafından avucuna altın konulduğunu görmekteyiz. Kız evinin büyükleri tarafından yoğurulan kına, demir veya bakır kaba konulur ve üzerlerine mumlar dikilir. Damat tarafı ekonomik yönden güçlü ise yemek malzemeleri alır ve bu malzemelerle kız evinde yemek pişirilir ve gündüz kına yemeği olarak dağıtılır. Ekonomik olarak zayıf olanlar ise kına gecesinde sadece çerez dağıtırlar. Kına gecesine gelen herkese hatıra olması açısından kuru kına, çerez, çember (eşarp) dağıtılır.

Aşağıda Ödemiş kına âdetleri *kına öncesi*, *kına anı* ve *kına sonrası* olmak üzere üç aşamada incelenecektir.

KINA ÖNCESİ HAZIRLIKLAR

Ödemiş'te kına gecesi öncesi birtakım hazırlıklar yapılmaktadır. Öncelikle oğlan evi tarafından alınan kuru kına, kız evine yengeler aracılığı ile gönderilir. Kına karma işlemi zeytinyağsız olmayacağı için, kuru kına yanına yetecek miktarda zeytinyağı şişelenerek kuru kına ve zeytinyağı kırmızı bir tülle süslenerek kız evine, oğlan evinin yengeleri tarafından ulaştırılır.(KK1,KK7,KK12) Kuru kına içerisine iyice renk versin diye demlenmiş çay ve zeytinyağı konulur. Bazen de ceviz yaprağı kaynatılıp suyu eklenir daha sonra bakır veya demir bir tas içinde kına yoğurulur.(KK3) Farklı mahallelerde ise oğlan evi, kına haricinde kınada dağıtılacak olan çerezi de alır ve kız evine gönderir.(KK11) Kına gecesini kız evi yapacağı için farklı mahallelerde kınayı kız evinin aldığı görüyoruz. Damat evi ise bütün yemek malzemelerini alır, kız evinde yemekler aile büyükleri, eli lezzetli kişiler tarafından pişirilir.(KK24)Kına gecesi öncesi hazırlıklardan birisi de kız evinde gündüz verilecek kına yemeğinin sıralanışıdır. Misafirlere sırasıyla çorba, et yemeği, pilav, keşkek, biber ve patlıcan turşusu ikram edilir. Geleneksel olarak da her sulu yemeğin yanına mutlaka turşu ya da salata ikram edilir.(KK6,KK25,KK1,KK2,KK3,KK4,KK5,)

Tulumba tatlısı, kabak hoşafı , (kabak hoşafı: Bal kabağının şekerli suda haşlanıp komposto şeklinde ikram edilmesidir)aşure (KK7), irmik helvası (KK3) ve sütlaç(KK25) en son tatlı olarak ikram edilir. Günümüzde de keşkek yapılmadan düğün ve kına asla olmaz, damadın arkadaşları, hatırı sayılır komşular keşkek dövmeye gelir. (KK1,KK2,KK3) Keşkek dövmek borç gibidir, herkes sıra ile birbirinin düğününde keşkek döver, keşkek dövecek kişiler bu şekilde konuşulmadan belirlidir, herkes hangi düğünde keşkek döveceğini bilir.(KK1)Köftesi ile meşhur olan Ödemiş'te bazen de kız evinde köfte – ekmek dağıtılır.(KK12) Günümüzde çoğunlukla yemek firmaları düğün yemeklerini yapmaktadır. Fakat her ne kadar çağın gereklilikleri ile iş yükü azaltılsa da geleneksellikten vazgeçilmeden aynı yemekler yapılıp, ikram edilir. (KK3,KK7). Bazen kına geceleri yaklaşık beş yüz kişi olmaktadır. Sayının fazla olmasına rağmen bazen yemekleri ve turşuları ev hanımları kendileri yaparlar.(KK2,KK3) Ödemiş halkının %80'i

üretime çok meyilli olduğu için tüketici bir toplum görmek mümkün değildir.(KK6)Eskiden gelin, kınadan ve düğünden bir gece önce sabırlı bir gelin olsun diye oruç tutmaktaydı. Günümüzde ise oruç tutma geleneği tamamen yok olmuştur.(KK3,KK4)Gelinin, kayınvalidesine çiçek gibi geçinsinler diye, çiçek vermesi günümüzde yaşayan bir gelenektir. Gelin, kayınvalidesinin evindeyken kucağına kız çocuk oturursa gelin kız çocuğa çember (tülbent-yemeni) hediye eder, erkek çocuk oturursa gelin, erkek çocuğa mendil hediye eder.(KK1,KK7) Katılımcıların davet edilmesi ise eskiden bir okuyucu bulunur ve okuyucu kapı kapı gezip komşuları kınaya, düğüne davet etmesi ile yapılırdı. (KK8) Ya da davet için hoparlör ile duyuru yapılırdı. Günümüzde ise özellikle kına için davetiye olmaz, düğün davetiyesinde de bazen “kız evinde kına gecesi yapılacaktır” diye belirtilir. Belirtilmediği durumlarda ise komşular, akrabalar, yakın çevreye davetiyeler dağıtılırken haber verilir.(KK4,KK5)Düğünden bir gün önce ya da bir gün ara ile kına gecesi düzenlenir. Eskiden nadiren Perşembe akşamı kına, Cuma akşamı düğün yapıldığı (KK11) ve genellikle Çarşambayı Perşembeye bağlayan gece, kına gecesinin yapıldığı görülmektedir.(KK3)Günümüzde ise ekonomik sebeplerden dolayı genellikle hafta içi kına ve düğün yapılmaktadır. Sebep olarak da düğün salonlarının hafta arası fiyatlarının daha uygun olması karşımıza çıkıyor.(KK4) Geçtiğimiz yıllarda Salı günleri kuaförlerin kapalı olması sebebiyle ve pazartesi günün de haftanın ilk günü olması nedeniyle en uygun günün Çarşamba olduğunu görmekteyiz. (KK4,KK3) Son zamanlarda önemli olan özellikle gün tercihleri değil hasat zamanının bitmiş olması Ödemiş halkı için çokça önem teşkil ediyor. Hasat bittikten sonra herkesin eline para geçtiği için hasattan hemen sonra düğün ve nişan gelenekleri yerine getirilmektedir.(KK14)Geline kına gecesinden önce Kur’an ve ekmek öptürülür. Başından aşağı ya da bindiği gelin arabasının tepesinden aşağı buğday, şeker, para saçılır. Saçılan şekerlerden yiyenin başı ağrımayacağı, saçılan paradan cebine koyanın cebinin(cüzdanın) bereketsiz kalmayacağı inancı vardır.(KK1,KK2,KK4)Kına, geline muayyen günlerinde yakılmaz çünkü kına kutsallık atfettiği için dine ve geleneğe saygısızlık yapılmış olunur inancı vardır. Kına yakan kişi de gelin de abdestli olmak zorundadır.(KK2)

KINA ANI

Ödemiş'te kına geceleri geleneklerinde, oğlan evine ilk gelin geliyorsa kına, gelinin hep sağ eline yakılır. Sola kına yakılmaz. (KK4, KK8) Gelinin avucu açtırılır, gelinin avucuna önce kına koyulur sonra yaş kınanın üzeri peçete ile kapatılır. Geline kına yakılırken ağzı tatlı, evi ballı olsun inancı ile başında şeker dövülür. (KK24) Kına yakıldıktan sonra kırmızı eldiven ya da kırmızı tül ile gelinin eli sarılır. (KK22) Daha sonra damat sandalyede otururken alkışlar tutar, gelin ayakta türküler, şarkılar eşliğinde kırmızı tüllerle süslenmiş testiyi sağ omzunda tutarak damadın etrafında oynar. Herkes merakla gelin testiyi ne zaman kıracak diye bekler. Gelin arada testiyi atıyormuş gibi yapar herkesi şaşırtır ve güldürür. (KK23) Kınadan önce gelin avucunu açmaz, kayınvalidesi çeyrek altın getirince, gelin avucunu açar. Kına yakılırken gelin bir sandalyeye oturtulur, başına kırmızı bir tülbent örtülür, kızın arkadaşları ve akrabaları kız ağlayana kadar etrafında dönerek türküler, şarkılar söylerler. Evli, çocuklu ve mutlu evliliği olan birisi kınayı yakar. Geçimi olmayan kişi çeyizlere dokundurulmaz, ona kına yakıtılmaz. (KK1, KK2, KK6) Kına gecelerinde geleneksel olarak bindallı giyilir. Geline kına yakılırken, gelinin başı kırmızı örtü ile damadın başı yeşil örtü ile örtülür. Bazı kesimlerde sadece gelinin başı örtülür. (KK6, KK7) Son zamanlarda damadın da avucunu açmadığı görülüyor ve gelinin annesi de damadın avucuna çeyrek altın koyuyor. (KK2) Damada kına eskiden serçe parmağına yakılırken şimdilerde ise genellikle damatların baş ve işaret parmağına kına yakılır. Elleri yeşil eldiven veya tül ile sarılır. (KK1, KK25) Gelinin başı üzerinde gelin bereketli olsun, bereketiyle gelsin diye ekmek bölerler. (KK2) Eskiden hep beraber ailenin kadınları, komşularla birlikte kına karıp, yaş kına kaşıkla peçetelerde dağıtırdı günümüzde ise keselerde kuru kına dağıtılmaktadır. Eskiden gelinin ayak parmaklarına ve ayak tabanlarına kına yakılırdı şimdi bu gelenek daha çok köylerde uygulanmaktadır. Eskiden beri süregelen çitme kına geleneği vardır. (Çitme kına: Parmaklara kına sürülüp ip dolanır ve sonunda çizgi çizgi desenin ortaya çıkmasına çitme kına denir.)

Kına gecelerinde her zaman çerez, çember, tef dağıtırdı günümüzde ise farklı olarak bileklikli mumlar ve kına keseleri de dağıtılmaktadır. (KK2, KK8, KK9)

Günümüzde kına gecesi sözlü kültürü bağlamında “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” “kınayı getir aney” “Ödemiş’in yolları dar bana bakma benim yârim var” türküleri söylenmektedir.(KK9) Kına gecesine yakışan, gelini ağlatan türküleri büyükler icra eder. Kızanasız gelin olmaz kızbabasız, dayısız, abisiz, teyzesiz gelin olmaz diyerek türkü söyleyerek gelinin eksik olan kişisi kimse ondan bahsedilerek gelin mutlaka ağlatılmaktadır.(KK12)Son zamanlarda ‘getir ana getir tası bırak artık ağlamayı’ türküsü (KK22)ve Yeşim Salkım’ın söylediği kına gecesi şarkısı (KK2) çalınmaktadır. Eskiden beri kına gecelerinde testi kırma geleneği görülmektedir. Testinin içerisine şeker ve para konulur. Gelin, babası ile mutlaka dans eder. (KK1,KK2,KK3,KK4,KK7,KK8)Kına gecesinde takı takılmaz. Oğlanın arkadaşları, eş, dost, komşu erkekler dışarıda bekler ya da erkek kısmı genelde kahvede oturur. Eskiden de sadece kına gecelerine kadın çalgıcılar, şarkıcılar gelirdi. (KK4,K11) Çok eskiden bu tür yerlerde sadece Bedia Akartürk’ün annesi şarkı söylerdi. Hâlâ kına gecelerine genellikle sadece kadınlar gelmekte damada kına yakılacağı zaman damat gelir, kınası yakılır ve gider. (KK4) Organizasyon şirketlerinin düzenlediği kına gecelerinde ise damat, damadın arkadaşları ve diğer erkekler de kına gecesine katılmaktadır.(KK226)Genellikle kız evinin bahçesinde, evin içinde ya da düğün salonlarında kına geceleri yapılmaktadır. Ekonomik durumu daha iyi olanlar ise salon kiralamaktadırlar.(KK5,KK7,KK8,KK9,KK10) Kına gecelerinde mutlaka çerez olarak çiğdem(ay çekirdeği) ve leblebi dağıtılmaktadır. Eskiden kadınlar çerezi bir bohçaya koyar çay bardağı ile herkesin kucağına, avucuna dökerek dağıtırlardı. Şimdi hazır pakette alınan çerezler dağıtılmaktadır.(KK5)Gelin gittiği yerde sözü geçen birisi olsun diye, geline kınayı kız tarafından söz sahibi hala/teyze/yengeden biri yakmaktadır.(KK24,KK22) Bazen de kınayı, kayınvalidenin en samimi gördüğü kişi yakar. Genelliklebu kişi damadın yengesi yani damat annesinin eltisidir.(KK25)Gelinin eli mutlaka kırmızı eldiven ya da kırmızı tülbent ile sarılır. Kınada gelin, kadife üzeri sırma ile kabartma dal ve yaprak işlemleri bulunan bindallı giyer başına kırmızı tülden işlemeli bir örtü örterler. Kına yakıldıktan sonra herkese kına dağıtılır, kına tüm misafirler tarafından ellerine/parmaklarına mutlaka yakılır ki yakılmazsa ev sahibine ayıp olacağı inancı yaygındır.(KK1,KK5)Kına gecesinde mutlaka şerbet dağıtılmaktadır. Yazın ise hali vakti yerinde olan damat evi dondurma da dağıtmaktadır.(KK2)Kına gecelerinde eskiden bir kişi seçilir önce o kişi

oynamaya başlardı sonra genç kızlar ikişer ikişer sıra ile oynamaya çıkarlardı. Erkekler de dansöz oynatırlardı fakat nikâh düşer diye hiçbir erkek dansöze yaklaşılmazdı. Erkekler, dansöze para takacakları zaman ise kargının ucuna parayı koyup dansöz kadına para uzatırlardı.(KK1)

Günümüz kına gecelerinde ise şovun bir parçası olarak damat baskınında damada cepkenle fes veriliyor, damat davul ile gelin ve arkadaşlarının yanına gidip davul çalıyor.(KK6)Kına geceleri planlamaları organizasyon şirketlerine geçmiş olsa da hala bazı geleneklerden vazgeçilmediğini görebiliyoruz. Mesela kına yakıldıktan sonra gelin ve damadın karşılıklı oynaması, gelinin avucuna kayınvalidenin altın koyması değişmeyen uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Son iki senedir artık damat da avucunu açmıyor ve damadın avucuna da kızın annesi altın ya da yüz lira, elli lira gibi para koymaktadır. Bu adet yerine getirilmez ise geline de damada da daha en başından değer verilmiyor anlamı çıkarılmaktadır ve kayınvalideler ayıplanmaktadır.(KK20,KK21)Ödemiş halkı altına çok önem verdiği için ve gelin isterse, hem kınada hem düğünde takı yapılmaktadır. Normaldekına gecesinde takı takma geleneği görülmemektedir.(KK6,KK5) Çember, kuru kına, çerez, isim yazılı buzdolabı süsleri hatıra olarak dağıtılmaktadır. Çok eskiden kına gecelerinde ve nişanda gelinler 'şerbetlik' giyerdi.(Şerbetlik: gelinlik gibi daha az kabarık renkli abiye.) Modern çağda organizasyon şirketlerinin yaptıkları kına gecelerinde bindallı değil renkli kaftanlar giyildiğini görmekteyiz.(KK6,KK7,KK8,KK9). Eskiden kına gecesine mecburen erkek çalgıcı gelmek zorundaydı çünkü çalgıcılık mesleğini erkekler icra diyordu, gelen erkek çalgıcılar, kadınlar rahat rahat oynasın diye duvara dönerek sanatlarını icra ederlerdi.(KK17,KK18,KK19) Günümüzde genç kızlar, gelin olacağı zaman desenli Hint kınası yaktırırlar. Çember yerine tül den kırmızı taçlar dağıtılıyor ve kadın-erkek fark etmeksizin davetliler ve çalgıcılar rahatlıkla katılım gösterebiliyor.(KK16,KK17,KK20,KK6)

KK21 ve KK 23'ün aktardığına göre, eskiden kına gecelerinin ayrı olarak yapılmadığını, düğün esnasında gelinlikle, geline kına yakıldığını öğrenmekteyiz. KK25'in aktardığına göre; düğün başka şehirde yapılacaksa gelin, önce gelinlik giyerdi, sonra kına yakılacağı zaman gelinliği çıkarır bindallı giyerdi. Kına ve düğün aynı gece yapılırdı. İlkbahardan Ramazan'a kadar, kurban bayramı arkasına kadar düğünler, kınalar yapılır biterdi.

KINA SONRASI

Kına eğlencesinden sonra, gelinin kayınvalidesi çalgıcılarla ve akrabalarıyla kız evine gider ve kayınvalide gelinin kinasını çözmekte yani ellerindeki kınayı yıkama işlemini yapmaktadır.(KK1,KK2,KK3,KK4, KK25)Bazen de ertesi gün sadece damat, gelinin elindeki kınayı çözmektedir. (KK20KK19,KK24)Gelinin evliliği bozulmasın diye, elindeki kına iyice çıkmadan üzerine kesinlikle başka kına yakılmayacağı inancı mevcuttur.(KK3)Dağıtılan çerezleri, kuru kına ve çemberleri hatıra olarak misafirler evlerine götürmektedirler.(KK15)

SONUÇ

Ödemiş halk kültüründe kına âdetleri geleneğin getirisi olarak geçmişten günümüze fazla değişim göstermeden sürdürülmektedir. Kına gecelerinin genellikle hasat bitiminde ve çarşambayı perşembeye bağlayan gece yapıldığını görmekteyiz. Kına geceleri eğer salon kiralananak yapılacaksa geleneğin bir getirisi olmadan, düğün salonu ücretlerinin daha uygun fiyatta olmasından dolayı hafta içi herhangi bir güne denk getirilmektedir. Organizasyon şirketleri tarafından düzenlenen kına gecelerinde geleneksellik ve alışkanlıklar değişime uğrayarak yapılan uygulamalar özünü korumaktadır. Kınanın, mutlu bir evliliği ve çocuğu olan bir yenge tarafından yakılması, kına yakıldıktan sonra gelin ve damadın karşılıklı oynaması, çerez dağıtılması değişmeyen unsurlar içerisinde yer alırken; bindallı yerine kaftanlar giyilmesi, çember yerine tül den taçların dağıtılması, damadın davul çalması ise değişen ve geliştirilen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaynak kişilerin yaş ve yaşadıkları mahalleler göz önüne alındığında kınanın sadece geline yakılması, geline ve damada yakılması, oğlan evine ilk gelin geldiyse kınanın ilk olarak sağ avuca yakılması farklılık göstermektedir. Ayaklara daha eskiden kına yakıldığı ve şu an da ayaklara kına yakılmasının devam etmediği ile ilgili görüşler mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde testikırıldığı, türküler söylenip gelinin ağlatıldığı, genellikle kayınvalide tarafından gelinin avucuna, nadiren damadın avucuna para koyulup daha sonra kına yakımın gerçekleştiğini görüyoruz. Kına yakıldıktan sonra gelin eli/elleri kırmızı, damadın eli/elleri yeşil bir tül veya eldivenle sarılmaktadır. Mahallelere göre kınayı kız ya da oğlan evinin alması farklılık gösteriyor fakat kınanın mutlaka zeytinyağı ve

çay ile yoğrulması ortak uygulama olarak karşımıza çıkıyor. Ödemiş'in dört merkez mahallesi temel alındığında, kına gecelerinin eskiden düğünden ayrı yapılmadığı, yapılırsa da ayrı kıyafet olmadığı gelinlik veya şerbetlik denilen kıyafetlerle düğünde kınanın yakıldığı bildirilirken günümüzde ise kına gecelerinin düğünden bir gün önce/bir gün ara ile yapıldığı ve kına gecelerinde mutlaka bindallı veya kaftan giyildiği görülmektedir. Günümüzdeki ve geçmişteki kına gecelerine bakıldığında erkeklerin çok fazla kına gecelerine davet edilmediği görülmektedir. Ancak günümüzde organizasyon şirketlerinin üstlendiği kına gecelerinde erkeklerin de kına eğlencesine katıldığını görmekteyiz. Yemek kültürüne baktığımız zaman, genellikle ana yemek olarak çorba, keşkek, pilav, etli nohut yemeği ikram edilmekte ve yemeğin yanında mutlaka turşu veya salata ikram edilmektedir. Tatlı olarak ise aşure, kabak hoşafı, sütlaç ve yazın dondurma ikram mahallelere göre farklılık göstermektedir. Önceleri kına eğlencesinin yapıldığı gece, gelinin sabırlı olması için oruç tuttuğu ve orucunu düğün günü olan bir sonraki gün, kayınvalidesinin evinde açtığı bir gelenek varken günümüzde bu uygulama tamamen kaybolmuş durumdadır. Eğlence için köçeklerin tutulduğu, eskiden kadın olarak Bedia Akartürk'ün ve annesinin şarkılar söylediği, eğer kadın sanatçı ya da çalgıcı bulunamamışsa erkek çalgıcıların yüzlerini duvara dönerek kadınları görmeden eğlendirdikleri belirtilmiştir. Günümüzde ise kadın kadına eğlence yapılan kına gecelerine, erkek çalgıcıların alınmadığı sadece bazı kesimlerde devam eden bir gelenektir. Artık Ödemiş'te okuma oranı arttığı için kent kesimi de modernleşince damatların kına yaktırmak, cepken giymek, damat baskını yapmak istemediğini söylememiz yerinde olacaktır. Ödemiş'ten üniversiteye gidip okuyup yenilikler görüp tekrar Ödemiş'e dönen kızlar, artık eski kına geceleri yerine gösterişli organizasyonları tercih etmektedirler. Nedimelerin olduğu, renkli kaftanların giyildiği, gelin tahtının olduğu, mumlu bileklerin ve tül den taçların dağıtıldığı, modern şarkıların çaldığı kına geceleri günümüzde Ödemiş kent kesiminde kına gecesi eğlencelerinin, organizasyon şirketleri tarafından üstlenildiği bilgisini vermektedir. Yapılan çalışmada ilçenin belirli bir kesiminde kına gecelerinin geleneksel olarak yapılmaya devam ettiği, geri kalan kesimde ise organizasyon şirketlerinin yenilenen kına gecesi temaları ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Gelenek bağlamında düşündüğümüzde, geçmişteki veya günümüzdeki uygulamaların güncellenmesi, köyden kente göçün ve çağın gerisinde kalmak istememenin

bir sonucu olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Ödemiş merkezde oturan çoğu kişinin teknoloji ve sanayinin ilerlemesi ile İzmir şehir merkezine göç ettiği, köydekilerin ise Ödemiş'e yerleştikleri çalışma esnasında tespit edilmiş ve düğün geleneği içerisinde yer alan kına geceleri, İzmir merkezde yapılan uygulamalar örnek alınarak Ödemiş'te de yaşatılmaya başlanmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucunda ekonomi ve eğitim ile de orantılı olarak Ödemiş'te kına yakımı ve eğlencelerinin birbirinden tamamen farklılaştığını söylemek yerinde olacaktır. Şehir dışına çıkmamış, etrafındaki kına gecelerinden farklı bir kına gecesini görmemiş genç kızların, farklı istekleri olmadan kına yakımı ve eğlencelerini geçmişten günümüze aynı şekilde gerçekleştirdiklerini görmekteyiz. Köyden kente göçün bir sonucu olarak Ödemiş'in köylerinden, merkeze gelenlerin geleneklerine daha bağlı oldukları ve yapılan eğlencelerin göç sonucunda çok fazla değişmediği tespit edilmiştir. Ödemiş merkezden İzmir'e göç edip herhangi bir sebeple Ödemiş'e dönüp burada kına gecesini yapanların eğlence anlayışlarının tamamen değişiklik gösterdiği de ilçeden ile gitmenin beraberinde getirdiği bir değişim olmuştur. Tüm değişim ve gelişmelere rağmen düğün geleneği içerisinde değişmeyen bir unsur olarak kına yakımı ve kına eğlenceleri her kesim tarafından yapılmakta ve kına geleneği değişime uğramış da olsa mutlaka devam ettirildiği ve başka bir isim/uygulama ile anılmadığı tespit edilmiştir.

KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

İNÖNÜ MAHALLESİ:

KK1 SELVER KİRAZ, 38 EV HANIMI, Lise Mezunu

KK2 İLKNUR SEZGİN, 36 EV HANIMI Lise Mezunu

KK3 NAZİFE KÖSMEN, 44 EV HANIMI İlkokul Mezunu

KK4 ŞERİFE ÖZGÖK, 34 EV HANIMI Lise Mezunu

KK5 SERMİN ÇOBAN, 45 GÖKKUŞAĞI ORGANİZASYON ŞİRKETİ SAHİBİ Lise Mezunu

KK6 MERVE GENEVLİOĞLU, 27 ORGANİZASYON ŞİRKETİ SAHİBİ Lisans Mezunu

BİRGİ MAHALLESİ:

KK7 Nesrin YILDIZ, 45, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu

KK8 Hatice ASRİN, 55, Ev Hanımı, İlkokul Mezunu

KK9 Sultan Birtaş, 52, Ev Hanımı İlkokul Mezunu

KK10 Murat GÖKER, 42, Ödemiş Belediyesi Personeli, Lisans Mezunu

KK11 Murat Yıldırım, 72, Emekli banka müdürü, Lisans Mezunu

AKINCILAR MAHALLESİ:

KK 12 AYTEN SEVGEL, 42, Pazarcı, İlkokul Mezunu

KK13 NURCAN ÖNCEL 36, PAZARCI, İlkokul Mezunu

KK14 HAMİDE TABAK 35, HAYVANCILIK YAPIYOR, İlkokul Mezunu

KK15 DERYA VURANDAMAR 32, EV HANIMI,

KK16 ASLI EKER, 25 ESNAF, Ön Lisans Mezunu

KK17 AYDAN ÇAKIR 42, EV HANIMI, Lise Mezunu

KK18 HAVA ÜLTE, 55 PAZARCI, KK19 IRAZ ÇELİK, 37 PAZARCI İlkokul Mezunu

KK20 SÜLEYMAN AKYÜZ, 81 PAZARCI Lise Mezunu

HÜRRİYET MAHALLESİ:

KK21 ALİ EROĞLU, 57 ESNAF, Lise Mezunu

KK 22 HÜLYA YAYLA, 44 Yıldız Kent Müzesi Müze Personeli, Lisans Mezunu

KK 23 SEZGİ ÜZDÜRMEZ, 33 Yıldız Kent Müzesi Müze Personeli, Lisans Mezunu

KK24 HEDİYE AYDIN, 66 EV HANIMI KK 25, NERMİN PINAR, 56 Pazarcı, İlkokul Mezunu

KK1, KK2, KK3, KK4 ile KK1'in evinde,

KK5 VE KK6 ile KK6'nın organizasyon şirketi olan Gökkuşluğu Organizasyon şirketinde,

KK7 VE KK8 ile KK7'nin evinde,

KK9 ile evinin bahçesinde,

KK10 ile Ödemiş Belediyesi'nde,

KK11, KK22, KK23 ile Ödemiş Yıldız Kent Müzesi'nde kına salonunda,

KK12, KK17, KK18, KK19, KK20, KK25 ile Ödemiş Cumartesi Pazarında,

KK13, KK14, KK15, KK16 ile Kına malzemelerinin satıldığı KK16'ya ait olan bir dükkanda,

KK21 ile kına ve düğün kıyafetlerinin satıldığı kendi hazır giyim mağazasında,

KK24 ile evinde görüşme yapılmıştır

NOT:

Görüşülen kaynak kişilerden elde edilen bilgiler, KK1 KK25 olarak belirtilmiştir.

KAYNAKLAR

- DUNDES, A. (1998). "Halk Kimdir?", Çev.: Metin Ekici, Millî Folklor, S.37: 139-153.
- EKİCİ, S. (1997). "Gaziantep'te Kına Yakma Geleneği ve Kına Türküleri", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksiyon Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- ERĞİN, M.Dede Korkut Kitabı, İstanbul, TDK, 2009.
- FİDAN, S. (2018). Kına Geleneği Bağlamında Oluşan Sözlü Şiir Ürünlerinin İşlevleri: Gaziantep Örneği, Asia Minor Studies, 6 (AGP Sempozyum Özel Sayısı1), 275-293. DOI: 10.17067/asm.442668
- KALAFAT, Y. (1990). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri Ankara : Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları,112, Seri I ;, sayı A17.
- KALAFAT, Y. (1998). Kuzey Azerbaycan – Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- YALDIZKAYA, Ö. F. (2011). "Kına Ağıtları", <http://www.turkuler.com/yazi/kina.asp> ET. (25.12.2011).
- YAVUZ, B.G. (1999). Ödemiş'in Tarihi, İstanbul: Okyanus Yayınları
- YILDIRIM, D.(1998). Türk Bitiği, Ankara: Akçağ Yayınları.